

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Copyright @ 2017, Милан Ст. Протић
Copyright @ 2017, за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-02111-0

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

Роман о оном што је било
и оном што је могло бити.

СИНАЈСКО
ЈЕВАНЂЕЉЕ
МИЛАН СТ.
ПРОТИЋ

Лектор, коректор
и сарадник на рукопису
Миљана Протић

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Београд, 2017.

ПРОЛОГ

Нисам слутио да ћу икад испричати ову причу. Још мање да ћу је записати. Шта је утицало да променим одлуку и решим да читаоцу откријем целину ове животне приповести?

Један разговор, урезан у сећање, био је пресудан.

„Имате ли доказа да је Исус Христос заиста постојао и да су догађаји из јеванђеља засновани на историјској аутентичности?“

„Осим самих јеванђеља, канонских и апокрифних, додатних доказа немам. Али, остаје нам вера. Вера и знање, то су два упоредна пута до истине. Незгода је, међутим, у томе што се ти путеви никад не укрштају. Знање и вера не иду заједно. Морате унапред изабрати једно или друго.“

„Нисте ме убедили.“

„Жао ми је. За више од овог нисам кадар.“

„Покушајте. Можете ви то. Само треба да верујете и да покушавате.“

„Благодарим на подстреку.“

„Нема на чему. Било ми је особито задовољство. Него, ако успете у свом настојању, молила бих вас да ме обавестите о резултатима. Хоћете ли?“

„Свакако, драга моја. Али, ако не успем, да ли бисте ви наставили тамо где сам ја стао?“

„Обећавам, мада не верујем да ће такав подухват имати смисла.“

„Ето, упркос свему, ипак смо ви и ја сродне душе, зар не?“

„Једино су благословени сиромашни духом, њихово је царство небеско, драги мој учитељу.“

„Знате да то није цела истина.“

„Претпостављам, али нисам сигурна.“

„Никад нећете ни бити. То је проклетство науке. Вера је увек благотворнија.“

„Вероватно сте у праву. Али сад је доцкан и за вас и за мене. Одмакли смо сувише далеко. Хтели или не, повратка нам нема.“

„Срешћемо се, ваљда, опет?“

„Волела бих. Бар још једном. Некад у будућности. Ви и ја. Насамо.“

„Онда, довиђења.“

„Да, довиђења.“

ПРВА КЊИГА

ГЛАВА ПРВА

Др Лобегот Фридрих Константин фон Тишендорф седео је заваљен у својој омиљеној фотељи поред прозора, док су се крупне пахуље снега топиле низ прозорско окно претварајући се у мутне капи воде. Божићно јутро 1858. године у Лајпцигу, Краљевина Саксонија. У даљини су се оцртавали обриси Катедрале Св. Томе са торњем у зимској белини, цркве из дванаестог столећа најпознатије по свом оргуљашу, извесном Јохану Себастијану Баху.

За неколико дана Тишендорфа је чекао поновни пут на Синајску гору, трећи у последњих петнаест година¹. Прво путовање му је донело огроман успех, не само у германским земљама него и у читавој Европи. Објављивање четрдесет три листа пергаментна са одломцима из Старог завета из четвртог века у синајском Манастиру Св. Катарине одјекнуло је као бомба међу теолозима, историчарима и палеографима од Лондона до Санкт Петербурга. Главнину рукописа, укључујући и целокупан текст Новог завета, морао је да остави у Св. Катарини, јер му тамошња лавра није одобрила да га понесе са собом. Сад га је чекао најтежи задатак: да калуђере убеди, како зна и уме, да му најстарији препис Библије на свету

¹ Други пут је посетио Св. Катарину 1853. године.

повере на чување. Претходна два покушаја окончала су се без резултата. Али немачки научник није губио наду. Амбиција и среброљубље рађају неслућену упорност. Упорност и одлучност. А Фон Тишендорф је био, изнад свега, амбициозан и среброљубив човек.

Лако је измолио од руског императора Александра Другог Романова средства за своју нову експедицију. Руски владар је био затуцани богомољац исто колико и апсолутни монарх. На престо је дошао после пораза свог оца Николаја Првог у Кримском рату, пред закључење мировног уговора у Паризу 1856. године, којим је Русија изгубила превласт на Црном мору. Касније је водио победоносни рат против Османског царства 1877/78, и постао потписник Санстефанског мира и главни архитекта велике Бугарске¹. Његово решење за југоисточну Европу није опстало дуже од неколико месеци, јер су западне силе у Берлину јула 1878, под диригентском палицом рајхсканцелара Фон Бизмарка, успоставиле нов поредак ствари на Балканском полуострву. Убијен је у атентату у Петрограду руком припадника револуционарне организације *Народна воља*². Тројица младих терориста³ извели су бомбашки напад. Ослободилац кметова и продавац Аљаске Американцима, Александар Други је изнад свега желео да поседује најстарији примерак Библије. Тишендорф је био вољан да му жељу испуни. Руски цар је, у складу са својом нарави и манирима, био више него дарезљив. Свота коју је наменио немачком палеографу многоструко је превазилазила реалне трошкове његовог пута. За успешно обављен посао, наравно, следила је и посебна награда. Империјална Русија прочула се по дарезљивости. Њени најамници

¹ „Од Црног до Јонског мора“.

² *Народна воља* је основана 1879. са следећим програмом политичких реформи: уставотворна скупштина, опште право гласа, јемства свих грађанских права, подела земље сељацима и додела фабрика радницима; метод борбе – насилна револуција (тероризам). Старији Лењинов брат, Александар Уљанов, припадао је каснијој генерацији чланова *Народне воље*.

³ Николај Ризаков, Игњатиј Гриневицки и Иван Јемељанов.

увек су могли рачунати на издашне накнаде у новцу, злату и поклонима. Беспоговорна оданост се подразумевала, а не-лојалност се није препоручивала. Тишендорф, на обострану корист, није имао таквих недоумица.

Занимљива околност ове заиста необичне погодбе између научника из Саксоније и руског владоца била је та што је иницијатива потекла од Руса, а не од Тишендорфа. Наиме, изванредни царски изасланик, литвански Јеврејин по имену Јан Шапиро, боравио је у Лајпцигу крајем лета 1858. Током састанка са Константином предложио је, у име владајућег Романова, услове могућег договора. Разумљиво, Немац је понуду оберучке прихватио.

Задубљен у мисли, лајпцишки историчар се сећао догађаја од пре деценију и по. Призори из прошлости ређали су се један за другим. Расположења су му се смењивала из часа у час: ишчекивање и немир укруг. Интелектуалац, истраживач, авантурист, то је била права природа Константина фон Тишендорфа. Жудео је за глобалним ореолом и местом међу бесмртницима. Сневао је о свом имену уклесаном у историју о којој се пише у књигама и учи у школама.

Менталне слике раније доживљеног низале су се као на филмској траци, иако у оно доба није било ни филма ни траке. Људски ум, међутим, кадар је да прави чуда претварајући машту у реалност и обратно.

1.

Стајао је на тршћанском пристаништу спреман да се укрца на брод за Александрију. Дан је био ведар, сунчан, помало спаран. Била је то последња субота у априлу преступне 1844. године. Одевен у црни герок и белу кошуљу са тврдим оковратником, црном машном и црним цилепама, косе зачешљане уназад и више ретком него неуредном брадом, видело се да је

или универзитетски наставник или државни чиновник или свештено лице. Уз ногу му је лежао невелики дрвени сандук са личним стварима и неколико књига; у десној руци држао је кожну торбу светложуте боје, препуну ситно исписаних папира, два-три пера са држаљама и чврсто затвореном бочицом мастила.

Од Лајпцига до Беча путовао је железницом, с прекидима, преко Нирнберга и Минхена. Потом је узео кочију до Трста. Ноћио је у једној гостионици надомак Граца, где су се собе за издавање налазиле на спрату изнад трпезарије. Добро је памтио да је за вечеру јео свињско печење са куваним кестеном и кромпиром и да је пио домаћи шлихер. Путовање је, испоставило се, било изненађујуће удобно и није трајало дуже од четири и по дана.

У Трст је стигао током преподнева, нешто после једанаест, да будемо сасвим прецизни. Брод је требало да исплови сутрадан у цик зоре, а укрцавање је било планирано за шест часова по подне. Имао је, дакле, довољно времена за шетњу по граду у ком никад није био и криглу хладног пива у цветној башти кафане поред Великог канала. Упутио се ка луци један сат раније, како не би морао да жури. Претпостављао је да ће бити приличне нервозе и метежа. Дан је био врео, а путника и робе у знатним бројевима и количинама.

Засаг све њече њо њлану, помисли немачки Саксонац.

Др Фон Тишендорф се недавно вратио са једногодишњег боравка у Паризу, где се потпуно био посветио проучавању раних хришћанских текстова, радећи у рукописном одељењу Националне библиотеке у Улици Вивјен. Претходних година обишао је Италију и Швајцарску, а недавно је посетио, додуше накратко, Лувен и Холандију¹. Већ је био релативно познат у круговима стручњака за старогрчки језик и историју Новог завета.

¹ Био је у Амстердаму и Хагу, али није путовао до Утрехта. Видеће се доцније да ће овај податак имати одређеног значаја за нашег јунака.

Његови рани радови из ове области скренули су пажњу на њега, иако још није био навршио тридесету. Сматрали су га достојним наследником једног Елзевијера, Кнопа, чак и самог Шолца. Упркос томе, или баш због тога, млади Константин, како су га звали у породици и међу пријатељима, себи је дао већи и значајнији задатак. Замислио је, наиме, да управо он буде тај који ће пронаћи најранији примерак Светог писма, да ће га управо он критички обрадити и затим објавити, чиме би доказао аутентичност јеванђеља и утемељеност хришћанства као религије, а себи обезбедити славу научне величине изузетног реда.

У потрази за древним рукописом, запутио се у најстарији хришћански манастир на Синајском полуострву, Манастир Св. Катарине. Није био сасвим сигуран ни како ће до манастира усред пустиње стићи, ни да ли ће му монаси дозволити улаз и приступ библиотеци. Али Тишендорфова намера била је одвећ јака да би га иједна тривијална препрека на путу забринула, а немоли одвратила од циља који је себи поставио.

Константин је спадао у људе са животном мисијом каквих је био пун деветнаести век. То су оне особе душом и телом посвећене откривању темељних истина, заснованих на непобитно утврђеним чињеницама и подвргнутих строгим законима науке. Код њих је пожртвованост проистицала из учености, а успех у каријери из тежње ка сазнању. Сазнању и разумевању. Отуд Тишендорфа пуко веровање није задовољавало. Његова религиозност морала је бити потврђена и поткрепљена објективним и проверљивим доказима.

Осећао се прилично лагодно. У појасу панталона имао је зашивених стотину златних наполеона добијених на име путних трошкова од саксонског краља Фридриха Августа Другог. Једино се плашио друмских разбојника и поморских пљачкаша. Тешило га је то што је имао закупуљену бродску кабину са двоструком бравом и гвозденим кључем. „Ко ће знати да са собом носим толико богатство“, мрмљао је себи у браду, бодрећи се да истраје и не одустане на пола пута.

Константин није мислио о женидби откако је Клаудија раскинула веридбу и удала се за његовог старијег колегу Лахмана. Тад му је лакнуло. Обоје су добили што су желели. Она је стекла мужа за каквим је жудела, а он се ослободио преузете обавезе. У Паризу је скоро сваке вечери посећивао један бордел на Пигалу. Опустао се у плишаним јастуцима и друштву париских ноћних дама. Тачно у поноћ враћао се у свој хотел како би изјутра био оран за рад.

У Лајпцигу је повремено посећивао грофицу Оболенску, удову грофа Оболенског, подебелу жену буцмастих образа, бујних груди и незасите пожуде. Константин ју је походио обично једном месечно, искључиво на њен позив, не хајући хоће ли још неки мушкарац долазити код грофице. Сабина, уистину, није била никаква племкиња, већ обична грађанка из нижег staleжа родом из варошице Ленгефелд, одакле је потицао и наш Константин. Гроф, и то руски, био је њен покојни супруг, по имену Тимофеј, коњички потпуковник и учесник декабристичког устанка. Сабини за љубав настанио се у Лајпцигу. Умро је од мождане капи са тек навршених педесет година, бог да му душу прости. Претходно је попио хектолитре вотке и шнапса.

Фон Тишендорфу је тада женидба изгледала ужасно компликовано. Није био расположен да мења свој начин живота и животне циљеве, а био је уверен да би му породица из темеља пореметила утврђене приоритете. Изучавање старих хартија, тј. откривање истине о Христу и хришћанству, било му је опсесија већа од сваке, ма и најстрасније љубави коју, уосталом, није ни доживео. Још није срео девојку вредну једне тако велике жртве. Искрено, није веровао ни да таква девојка постоји. Судбоносна љубав је плод маште доконих песника, мислио је Тишендорф. Што се њега тицало, брак је део неизбежне друштвене конвенције: просто, такав је обичај. Кад оствари оно што је замислио, за двадесетак година, скрасиће се уз неку

Синајско јеванђеље

брбљивицу и досадну дечурлију. За то ће увек бићи времена, мислио је.

* * *

Укрцавање је текло веома споро, јер је на улазном мосту стајао један једини контролор у морнарској униформи. Уз њега је чи-нодејствовао царски полицијски цариник задужен за преглед путних исправа и садржаја пртљага, обојица дозлабога детаљни и лени, тако да се колона отегла унедоглед, по жарком медитеранском сунцу без педља хлада. Сви присутни су се купали у зноју лица свог, осим двојице службеника, слепо оданих свом послу. Константин се, захваљујући карти за прву класу, нашао у првој трећини непрегледног реда.

Најзад се, после најмање два сата чекања, попео на палубу пронашавши лако своју кабину на првом спрату теретно-путничког брода *Сан Мајџео Нуово* тршћанске поморске компаније *Аустријски Лојд* основане 1836. са седиштем у раскошној палати на Пјаца Гранде и Санита. Предвиђено је било да брод исплови са пристаништа Слободног империјалног града Трста раном зором у недељу 5. маја 1844. године.

* * *

Фон Тишендорф је био темељно поткован и одлично припремљен за задатак који је себи задао. Детаљно је познавао сва три дотад позната најстарија текста Старог и Новог завета: Кодекс Ватиканус, Кодекс Александринус и Кодекс Ефреми Рескриптус. Овај последњи је управо он дешифровао и објавио, чему је посветио све своје време и енергију током посете Паризу. Прва два унцијална¹ рукописа изучавао је подробније од

¹ Унцијал – специфично писмо грчког и латинског језика без размака између речи, знакова интерпункције и великих и малих слова.

већине својих савременика међу палеографима и стручњацима за свете књиге. Другим речима, Фон Тишендорф је, извесно, био права личност за овај посао. Лако може бити да му, у његово доба, у познавању хришћанске науке није било премца, ни у Европи, ни ван Европе.

Кодекс Ватиканус, препис Старог и Новог завета из прве половине четвртог века, чува се у посебном одељењу Ватиканске библиотеке у Риму од средине петнаестог века. Састоји се од тачно 759 листова пергаментa од најфиније телеће напе. Фон Тишендорф је утврдио да су га исписивала тројица преписивача, од којих су прва двојица исписала Стари, а трећи Нови завет. На грчком унцијалном рукопису извршена је коректура да би касније били додати акценти. Странице су четвртастог облика¹, у три ступца са четрдесетак редова у сваком. Текст није украшаван и нема словних орнамената, што свакако потврђује његову старост. Постојећа декорисања учињена су много доцније, у средњем веку.

Тишендорф је веровао да је Кодекс Ватиканус потекао из јужне Италије или Александрије, да се налазио у византијској престоници и да је пренет у Рим непосредно пред пад Константинопоља 1453. године. Сматрао је, такође, да је за ово пресељење и спасавање највредније библијске копије дотад познате човечанству заслужан кардинал Висарион с титулом цариградског римокатоличког патријарха, чији је писар, монах Јован Хортасмен, књигу однео у Рим.

Кодекс Александринус је грчки библијски манускрипт с почетка петог века. Назив је добио по месту где је вероватно настао и где се задржао до 1621, када га је патријарх александријски, касније и цариградски, Тирило Лукарис пренео у Константинопољ. У знак захвалности за подршку коју је добио од Енглеца, овај примерак Светог писма непроцењиве вредности даровао је краљу Чарлсу Првом 1627. До двадестог

¹ Димензија 27 са 27 центиметара.

столећа Александријски кодекс се чувао у дворској ризници, да би, најзад, био смештен у рукописно одељење библиотеке Британског музеја у Лондону.

Писан је, као и његов ватикански претходник, унцијалом византијског грчког језика на листовима од телећег пергаментa, али двостубачно (32 x 26 центиметара) са почетним словима сваког поглавља у црвеном мастилу. Садржи текстове Старог и Новог завета укупног обима од седам стотина седамдесет три странице.

Једна накнадна забелешка на арапском с полеђине почетног табака указује на идентитет књиговесца из тринаестог века:

Сасѡавъено у ѡаѡријаршијској ћелији александријске ѡврђаве. Ко ѡод ѡа уклони, диће изоѡиѡиен из цркве и аѡаѡемисан. Наѡисао Аѡанасије Скромни.

Трећи у низу најранијих писаних извора хришћанства зове се, неће бити згорег поновити, Кодекс Ефреми Рескриптус. То је онај спис на којем је амбициозни Константин тако предано радио у Паризу непосредно пред свој први одлазак на Синај. Рукопис је настао средином петог века, а место порекла би могао бити Египат. Бар је тако мислио наш јунак. Наиме, Немац је заслужан за откриће оригиналног текста који се крио испод касније исписаног новог текста стихова Јефрема Сирина¹, па отуд и име. У старини, то је била честа појава, пре свега због високе цене кожног пергаментa: старији текст се брисао како би се исписао нови. Препознавање примарног (доњег) текста захтевало је супериорно знање, неизмерно стрпљење и минуциозну експертизу, одлике које су красиле Тишендорфову личност.

За разлику од Ватиканског и Александријског кодекса, који су готово комплетни, париска верзија Библије више личи на сакупљене фрагменте из обе свете књиге него на књишку целину: има само 207 листова правоуганог облика (33 x 27

¹ Епископ из четрнаестог века.

центиметара), текст је исписан у јединственој колони са четрдесетак слова у двадесет пет редова, на грчком унцијалу испрекиданом понеком средишњом тачком. Лајпцишки стручњак је установио да је основни текст три пута исправљан: први пут у шестом, други пут у седмом и последњи пут у деветом веку. Половином петнаестог столећа из византијског престоног града однет је у Фиренцу и био је у поседу фирентинског кардинала Никола Ридолфа. Италијански војсковођа Пјеро Строци купио га је и поклонио Катарини Медичи¹, која га је донела у Париз. Био је то део мираза за француског краља Анрија Другог из династије Валоа-Ангулем. Из бурбонске ризнице пребачен је у Националну библиотеку у револуционарним данима позног осамнаестог века.

Фон Тишендорф није био задовољан дотад познатим и постигнутим. Морало је постојати негде на свету првобитно, изворно, аутентично сведочење о Исусу Христу, о ономе што му је претходило, о ономе што му се догодило и о аманету који је за собом оставио. Заклео се да ће га баш он, немачки реформисани протестант, тумач прастих записа и вероучитељ, пронаћи и представити васколикој јавности.

* * *

Мрак је споро падао над тршћанском луком. Навлачио се као тежак и црн сомотски плашт, спречавајући да се ишта види или разазна у потпуној тами. Од пристанишних звукова чуло се непријатно шкрипање уплетеног бродског конопца о дрвени стуб на доку и ударање малих таласа о бродску крму.

Тишендорфова кабина била је толико скучена да би у њој човек болестан од клаустрофобије јамачно издахнуо од нервног растројства после неколико минута или најдуже пола

¹ Катарина Марија Ромула ди Лоренцо де Медичи (1519–1589) била је кћи урбинског дужда, мајка тројице француских краљева (Франсоа Други, Шарл Девети и Анри Трећи) и две краљице: Елизабете од Шпаније и Маргерит од Наваре и Француске.

часа. Дашчани кревет и комода били су причвршћени за под од храстовине. Било је још места за сточић са лименим лавором и глиненим крчагом с пијаћом водом. Бродски послужитељ му је донео фењер по изричитом капетановом одобрењу. Тишендорф је ову повластицу једва измолио, правдајући је својом научном титулом и занимањем. Капетан је, на крају, ипак попустио, више због Немчеве насртљивости него зато што је овај успео да га импресионира. Људи од акције обично не цене много људе од књиге.

Константин је, тако, имао целу ноћ пред собом. Недостајало му је стотинак страна да заврши читање друге књиге Стендаловог романа *Црвено и црно*¹. Примерак је купио, на препоруку продавца, у књижари *Деламен* под аркадама чувеног *Комеди франсез* у Паризу. Његов франуцуски је био сасвим добар, поготову после године проведене у тој земљи. Причу о животу и судбини Жилијена Сорела читао је с интересовањем, али и са дилемама. Није му баш све било сасвим јасно. Логично још мање. Методични Саксонац је, без обзира на своје примедбе, прочитао обе свеске, не прескачући ни један једини редак.

Чудан човек, овај Жилијен Сорел. Ја се никад иако не бих йонашао, нији ми изгледа да се разумна особа иако йонаша. Можда су Французи друјачији од нас Германа, или сам ја сувише одређен и једноличан, усмерен йравом линијом. И он и ја смо једнако амбициозни и жељни славе, али веома се разликујемо йо схваћању живоји и своје улоге у њему...

Жилијен Сорел жели усйех, друшйвени уйлед и каријеру, али не зна како да своје амбиције остйвари. Не зна ни какав усйех, ни у ком друшйву, ни коју врстйу каријере. Почне једно йа оду-сйшане, йокуша друйо йа се йредомисли. Код њеја недосйају циљ и йлан. Да би се усйело у оном чему се стйреми, йотйредно је унайред одредитйи коначан резултйатй и неойходне кораке на стйази која води до йој резултйаиша. Сорел нишйта од йоја није

¹ У француском оригиналу: Stendhal, *Le Rouge et le Noir: Chronique du XIXe siècle*, Paris 1830.

најравио. Он је један сањар и лушалица коме су, уз ње, жене дошле лаве. Са њаквим њрисујом, њејов ѡрајчан крај јесте био неизбежан, размишљао је Фон Тишндорф.

Није му јасан био ни сам писац романа.

Зашио ли је узео ѡсеудоним Сшндгал уместио свој кришненој имена Мари-Анри Бел? Правило је да се њо ради зашио шшио је шема дела можда ѡровокашивна или шкакљива, или зашио шшио је ѡишчева личносћ ѡ неком својсћву ѡроблематична. У Сшндгаловом случају једносћавно не видим ѡравдања за овакав ѡсћујак, осим ѡоја да је хшео да се најрави важан и шшме скрене ѡажњу на себе...

Пледејско ѡорекло, унижен ѡоложај у друшћву, хшћокризија ѡсћошћине. Да, наравно! Па шшиа је очекивао? Ловорике и шшалире? И моја је ѡородица скромној, мојло би се рећи ѡровинцијској ѡорекла, ѡа шшиа! Борба за рејушацију није једнака за све, никад није била и никад неће бићи. Некима, оној шшличној мањини, увек је лакше нејо осћалима који долазе из нижих слојева. Али су зашио шши одабрани мање дордени, размаженији, блазиранији. Ми смо ѡредсћавници оних који своје корачање ка звездама крче самосћално, радом, марљивошћу и сћосодношћу. Сорел мрзи ѡлемсћво зашио шшио им завиди, зашио шшио је ѡубоморан, зашио шшио би хшео да буде један од њих. Мени нишшиа од ѡоја не имћонује, равнодушан сам ѡрема онима изнад себе. Сорел није сћрадалник, већ сладић. Он није херој, већ шшалац сћсћвених мана. Уосћалом, њејова сшћуација и није била ѡолико лоша, јер је сщекло високо образовање. Усћех ѡодразумева жршћвовање, драћи мој Жилијен!

И, најзад, на шшиа је ашћор мислио кад је ујошћредбио две доје у наслову? На ишру рулеша, шшј. на живошћ налик коцкању? Или су њо доје униформе офшцира и свешћеничке одоре, две ѡрофесије између којих се ломио Жилијан Сорел? Или...

Дрући гео наслова је ѡрецизнији: роман је ашћорова хроника њејовој доба. Али и шшу имам једну малу ѡјаску: мојла би ѡо бишћ хроника ѡочешћка девешћнаесћој века, никако чшшавој